

MINISTERUL EDUCAȚIEI
ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

**REPERE METODOLOGICE PRIVIND ORGANIZAREA
PROCESULUI EDUCAȚIONAL PENTRU COPII CU
CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE ÎN INSTITUȚIILE DE
EDUCAȚIE TIMPURIE,
în anul de studii 2023-2024**

Chișinău, 2023

REPERE METODOLOGICE PRIVIND ORGANIZAREA PROCESULUI EDUCAȚIONAL PENTRU COPIII CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE ÎN INSTITUȚIILE DE EDUCAȚIE TIMPURIE, ÎN ANUL DE STUDII 2023-2024

I. Preliminarii

Misiunea instituției de educație timpurie constă în asigurarea unei educații timpurii de calitate pentru toți copiii cu vârsta de la 2 la 6 (7) ani, prin satisfacerea nevoilor educaționale ale acestora, dezvoltarea multilaterală a copiilor și pregătirea lor pentru integrarea socio-educatională. În corespundere cu prevederile Codului educației (cap.VI, art.32), învățământul pentru copiii cu cerințe educaționale speciale este parte integrantă a sistemului de învățământ și are drept scop educarea, reabilitarea, recuperarea și incluziunea educațională, socială și profesională a persoanelor cu dificultăți de învățare, de comunicare și interacțiune, cu deficiențe senzoriale (văz, auz) și fizice, emoționale și comportamentale, sociale. Astfel, calitatea incluziunii poate fi asigurată prin promovarea unor demersuri educaționale, realizate prin abordări diferențiate ale învățării, precum flexibilizarea timpului alocat, implicarea copiilor ca și parteneri ai învățării, modelarea mediului de învățare conform necesităților celui care învață; asigurarea accesului la servicii de calitate; personal calificat, bine intenționat și sprijinit; management de calitate (monitorizare și evaluare). Totodată, abordarea individualizată implică reconsiderarea curriculum-ului, a structurii de personal, a spațiilor fizice, a tuturor dimensiunilor educației și intervenției timpurii, esențiale pentru asigurarea incluziunii socio-educatională a copiilor cu cerințe educaționale speciale.

Incluziunea de la vârste mici permite ca toți copiii să fie educați într-un mediu propice de învățare, securizant și stimulat, creat/asigurat pe baza principiilor design-ului universal, care susține ritmul și stilul de învățare al fiecărui copil. Ținând cont de cerințele educaționale speciale ale copiilor, menirea cadrului didactic constă în proiectarea și organizarea unui proces de predare-învățare-evaluare de calitate, accesibil și relevant pentru fiecare copil, asigurând participarea la procesul de construire a propriilor cunoștințe, semnificații și deprinderi, care, mai apoi, îl vor ajuta să devină membru responsabil al societății.

Prezentele Repere metodologice reglementează procesul de proiectare, organizare, funcționare, realizare și monitorizare a procesului educațional individualizat pentru copiii cu cerințe educaționale speciale în instituțiile de educație timpurie, în anul de studii 2023-2024, și servesc drept resursă pentru implementarea politicilor naționale din perspectiva asigurării dreptului la educație pentru toți copiii.

Prezentele repere sunt obligatorii pentru organele locale de specialitate în domeniul învățământului, serviciile raionale/municipale de asistență psihopedagogică, cadrele de conducere, cadrele didactice, inclusiv și specialiștii care asistă copiii cu cerințe educaționale speciale (psihologi, logopezi, psihopedagogi, alți specialiști de profil din instituție).

II. Cadrul normativ și instituțional de organizare a procesului educațional individualizat

În anul de studii 2023-2024, în organizarea procesului educațional cu copiii cu cerințe educaționale speciale și pentru asigurarea calității parcursului și continuității reformelor în învățământul preșcolar, instituțiile de învățământ general, care oferă servicii de educație timpurie (creșe, grădinițe, școli primare-grădinițe, gimnazii-grădinițe), se vor ghida de următoarele

documente de politică educațională, de tip proiectiv și metodologic, elaborate/ dezvoltate de Ministerul Educației și Cercetării pentru domeniul educație timpurie, și anume:

- Codul Educației al Republicii Moldova, Chișinău, 2014, nr. 152 din 17.07.2014.
- Cadrul de referință al Educației Timpurii din Republica Moldova, ordinul MECC nr. 1592 din 25.10.2018.
- Standardele de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la vârsta de 7 ani, ordinul MECC nr.1592 din 25.10.2018.
- Curriculum-ul pentru educația timpurie, ordinul MECC nr.1699 din 15.11.2018.
- Standardele profesionale naționale ale cadrului didactic pentru educația timpurie (2008).
- Ghidul de implementare a Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la vârsta de 7 ani și a Curriculum-ului pentru educație timpurie din perspectiva Cadrului de referință al educației timpurii din Republica Moldova. Aprobate la Consiliul Național pentru Curriculum, Ordinul MECC nr. 283 din 20.03.2019.
- Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului în baza SÎDC, ordinul MECC nr.1939 din 28.12.2018.
- Standardele minime de dotare a instituției de educație timpurie, ordinul MECC nr. 253 din 11.10.2017.
- Instrucțiunea cu privire la ocrotirea vieții și sănătății copilului în instituția de educație timpurie, ordinul MECC nr.996 din 23.07.2021.
- Regulamentul-cadru al Comisiei multidisciplinare intrașcolare, ordinul MECC nr. 683 din 03.06.2019.
- Instrucțiune de aplicare în educația timpurie a Metodologiei de evaluare a dezvoltării copilului, ordinul MECC nr.343 din 22 martie 2018.
- Metodologia de evaluare a dezvoltării copilului, ordinul ME nr. 99 din 26.02.2015.
- Metodologia de organizare și funcționare a Centrului de Resurse pentru Educația Incluzivă din instituția de învățământ preuniversitar, ordinul ME nr. 100 din 26.02.2015.
- Planul educațional individualizat pentru copii cu cerințe educaționale speciale din instituțiile de educație timpurie, ordinul MECC nr. 1780 din 03.12.2018.
- Reperete metodologice privind activitatea logopedului în instituțiile de învățământ general, ordinul MECC nr.01 din 02.01.2018.
- Reperete metodologice privind activitatea psihologului în instituțiile de învățământ general, ordinul MECC nr.02 din 02.01.2018.
- Reperete metodologice privind activitatea psihopedagogului în instituțiile de învățământ general, ordinul MECC nr. 212 din 27.02.2018.
- Reperete metodologice privind activitatea cadrului didactic de sprijin în instituțiile de învățământ general, ordinul MECC nr.209 din 27.02.2018.

În acest sens, cadrul didactic este responsabil de respectarea și aplicarea documentelor curriculare, inclusiv a Reperelor metodologice, în vederea organizării calitative a demersului educațional.

III. Sugestii metodologice în planificarea, organizarea și desfășurarea procesului educațional din perspectiva individualizării

Procesul educațional este, prin excelență, un act teleologic care urmărește, în mod conștient, atingerea unor finalități anterior stabilite, o activitate complexă, conștientă, sistematică și organizată, orientată spre realizarea unor obiective concrete și spre dobândirea de competențe. Centrarea pe copil devine o condiție de calitate și eficiență a procesului educațional, cât și o cale de rezolvare a numeroaselor dificultăți, care apar pe parcursul desfășurării acestuia: motivația insuficientă, lipsa de atractivitate a conținuturilor, gradul redus de implicare a copiilor în activitatea de învățare, abordările mecanice și reproductive, rutina și monotonia specifice procesului formativ. În acest sens, menirea cadrului didactic este de a proiecta și organiza un proces de învățare de calitate, accesibil și relevant pentru fiecare copil, asigurând participarea la procesul de construire a propriilor cunoștințe, semnificații și deprinderi care, mai apoi, îl vor ajuta să devină membru responsabil al societății. Educatorul grupei urmărește, încurajează și sprijină progresul individual al copilului, prin raportare la nivelul acestuia de dezvoltare. Abordarea holistică a dezvoltării copilului presupune preocuparea permanentă a cadrelor didactice pentru cunoașterea copilului ca individualitate și adaptarea programelor de educație la profilul individual al subiectului educației - condiție esențială pentru formarea unei personalități integrale și armonioase. Conținuturile învățării vor fi adaptate nivelului propriu de dezvoltare, sarcinile didactice vor fi flexibile, variate, și care presupun rezolvarea unor sarcini în maniere diferite, pornind de la interesele și preocupările copiilor.

Pentru organizarea eficientă și de calitate a procesului educațional cu copiii cu necesități speciale și/sau dizabilități în instituția de educație timpurie, se recomandă respectarea progresivă a următoarelor etape:

- a) cunoașterea și respectarea actelor normative de tip reglator, specifice domeniului educației, inclusiv educației incluzive, elaborate și aprobate de MEC;
- b) promovarea educației incluzive drept prioritate educațională în vederea evitării excluderii și/sau marginalizării copiilor din sistemul educațional;
- c) cunoașterea și autocunoașterea personalității copiilor, în vederea corelării optime între posibilități, aspirații și cerințe socio-educative; asigurarea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea personală, cunoașterea și acceptarea de sine, explorarea resurselor personale, autoreglarea emoțională;
- d) stabilirea unor reguli la nivel de grupă, părinți/reprezentanți legali și informarea comunității educaționale privind caracteristicile de dezvoltare a copiilor cu cerințe educaționale speciale și/sau dizabilități, prin organizarea activităților de informare, formare și sensibilizare;
- e) crearea unui mediu educațional și de învățare centrat pe nevoile copilului, stimulativ, sigur și sănătos, în măsură să răspundă așteptărilor și cerințelor speciale ale tuturor copiilor (*mediul trebuie să fie atractiv; dezvoltativ și interesant; să asigure liniștea și o cotirea; să dea securitate și confort; să permită și să încurajeze autocontrolul, autodisciplina; să satisfacă nevoile multiple de dezvoltare ale copiilor pentru a încuraja învățarea*). Un mediu de învățare adaptiv oferă oportunități pentru structurarea și organizarea conținutului, astfel încât să reflecte și să răspundă nevoilor copiilor, stimulează gândirea pe baza intereselor lor, facilitează interacțiunile și colaborarea, individualizează abordările, face posibilă aplicarea cunoștințelor, ajută la dezvoltarea abilităților socio-emoționale și creează sentimentul de încredere;

- f) observarea sistematică a stării psiho-emoționale și comportamentale a copiilor și identificarea semnelor de risc (de ex.: *schimbări comportamentale și emoționale, dificultăți de învățare, comportament agresiv, tendința de a se izola, hiperexcitabilitate, regresie de vârstă*) și examinarea, la necesitate, a cazului în cadrul ședinței Comisiei multidisciplinare instituționale (CMI), cu consimțământul părinților/reprezentanților legali ai copilului, pentru planificarea intervențiilor ulterioare și oferirea serviciilor de suport;
- g) referirea copiilor, care prezintă potențiale semne de risc, anumite dificultăți și probleme de învățare la Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică pentru determinarea necesităților specifice ale copiilor și a măsurilor de intervenție/ serviciilor de suport, care pot fi acordate în instituție;
- h) individualizarea procesului educațional și dezvoltarea maximală a potențialului fiecărui copil prin valorificarea tuturor diferențelor, ținând cont de forma de incluziune educațională recomandată (*totală, parțială, ocazională*), stilul de învățare al copilului (*auditiv, vizual, kinestezic*), tipul de inteligență predominant (*lingvistică, logico-matematică, spațială, muzicală, kinestezică, intrapersonală, interpersonală, naturalistă, existențială*), ritmul propriu de creștere și dezvoltare, antecedentele unice familiale;
- i) centrarea procesului educațional pe copil și nu pe conținuturi; selectarea materialelor; adaptarea strategiilor de predare-învățare-evaluare la comunitatea de instruire și la fiecare copil cu necesități speciale, în parte, care plasează copilul în centrul activității de predare prin individualizarea experiențelor de învățare; alternarea eficientă a formelor de organizare a procesului educațional (*frontal, în grup mic, în perechi, individual*);
- j) implicarea părinților/reprezentanților legali ai copilului în procesul educațional în vederea furnizării informațiilor relevante referitoare la situația copilului (de ex.: *starea de sănătate, statutul familiei, climatul familial, domiciliul copilului, condițiile de viață*); particularitățile personalității și individualitatea copilului (*potențiale semne de risc la nivel fiziologic, emoțional, cognitiv, comportamental*); traseul educațional; stilul și modul de învățare acasă; puncte forte/abilități, preferințe/non-preferințe, necesitățile și interesele copilului, modul de reacționare în diverse situații, facilitând adaptarea/acomodarea și incluziunea socio-educațională;
- k) dezvoltarea și consolidarea parteneriatelor în domeniul socio-educațional și al protecției copiilor prin consolidarea mecanismului intersectorial la nivel de identificare, referire, asistență specializată și monitorizarea situației copiilor;
- l) monitorizarea în dinamică a procesului educațional pentru copii, per domenii de dezvoltare (*fizic/neuromotor, cognitiv, limbaj și comunicare, socio-emoțional, comportament adaptativ*) și luarea la timp a deciziilor privind situațiile de risc, astfel încât dreptul la educație să fie garantat, conform prevederilor legislative în vigoare, precum și facilitarea accesului la servicii corespunzătoare, cum ar fi protecție socială, sprijin psihosocial, sănătate etc.

IV. Managementul educației incluzive în instituția de educație timpurie

Managementul educațional se referă la procesul de proiectare, organizare, coordonare, evaluare, reglare a elementelor activității educaționale, a resurselor ei, prin intermediul cărora se asigură realizarea obiectivelor sistemului educațional. Din perspectiva managementului

educației incluzive, acesta este structurat pe niveluri, în care se regăsesc autoritățile, instituțiile, structurile și serviciile cu atribuții în domeniu, precum și specialiștii ca parte a acestor entități. Fiecare instituție/structură trebuie să aibă o viziune clară asupra locului și rolului său în dezvoltarea și promovarea educației incluzive și asupra poziției sale în raport cu alți actanți în procesul educațional. Pentru asigurarea unei dezvoltări durabile a instituției este necesară, pentru început, analiza situației reale existente la nivel de sistem, cu stabilirea necesităților beneficiarilor și a schimbărilor ce urmează să fie realizate pentru a satisface aceste necesități.

Astfel, în ierarhia instituțiilor care au atribuții în asigurarea asistenței psihopedagogice, acordate copilului și familiei acestuia, în vederea asigurării unui demers educațional eficient, au fost create următoarele **instituții cu sprijin adițional**:

1. la *nivel republican/național* este Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică (CRAP), instituție publică cu statut de persoană juridică de drept public, subordonată Ministerului Educației și Cercetării (activează în baza Hotărârii de Guvern nr. 732/2013);
2. la *nivel raional/municipal* este Serviciul de asistență psihopedagogică (SAP), creat prin Hotărârea de Guvern nr. 732/2013, subordonat administrativ Organului local de specialitate în domeniul învățământului și metodologic - Centrului Republican de Asistență Psihopedagogică;
3. la *nivel instituțional*, instituțiile de educație timpurie pot organiza, în caz de necesitate, prestarea de servicii de asistență psihopedagogică (art.20.5) pentru ca toți copiii, inclusiv cei cu cerințe educaționale speciale, să achiziționeze competențe de bază și alte competențe asociate, prin dezvoltarea serviciilor de suport educațional:
  - Comisia multidisciplinară instituțională (CMI)
  - Echipa de elaborare a Planului educațional individualizat (PEI)
  - Centrul de Resurse pentru Educația Incluzivă (CREI)
  - Personal de suport specializat: psiholog, psihopedagog, logoped, cadru didactic de sprijin.

IV.1 Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică

În vederea organizării și monitorizării procesului educațional pentru copiii cu cerințe educaționale speciale din instituțiile de educație timpurie la nivel de raion/municipiu, serviciile de asistență psihopedagogică realizează următoarele:

- planifică și realizează *evaluarea complexă a dezvoltării copilului* pentru determinarea nivelului actual de dezvoltare al copilului per domenii de dezvoltare; *identifică* cerințele educaționale speciale și *emit recomandări* privind măsurile de intervenție și serviciile de suport pentru copiii cu cerințe educaționale speciale, în funcție de necesitățile lor specifice;
- *stabilește și recomandă forma de incluziune* în activități la nivel de grupă și instituție (totală, parțială, ocazională): *totală* – pe parcursul întregii zile; *parțială* – reieșind din necesitățile individuale ale copilului, cu un număr de ore redus, dar nu mai mult de 4 ore pe zi, fiind asistat de cadrul didactic de sprijin și/sau asistentul personal, conform legislației în vigoare; *ocazională* – de la caz la caz, cu participarea în cadrul diverselor activități, inclusiv extracurriculare, fiind însoțit de părinte/reprezentantul legal sau asistentul personal. În acest sens, se va ține cont de situația copilului, starea lui de sănătate și/sau nivelul de dezvoltare, perioada de adaptare/acomodare, evoluția cazului, posibilitățile de organizare a activităților;

- realizează *reevaluarea* dezvoltării copilului (parte a procesului de evaluare) conform periodicității stabilite (de regulă, o dată în 6 luni), în vederea determinării gradului de evoluție/dinamică/stagnare a copilului pe domeniile de dezvoltare, în care au fost identificate dificultăți la momentul primei evaluări;
- *acordă asistență specializată* (psihologică, logopedică, psihopedagogică), precum și alte servicii, după caz, copilului cu cerințe educaționale speciale și/sau dizabilități, prioritar inclus în instituțiile, care nu dispun de servicii specializate (procedura, modalitatea și etapele intervenției vor fi explicate părintelui/reprezentantului legal);
- *monitorizează cuprinderea* în procesul educațional a tuturor copiilor cu cerințe educaționale speciale, în vederea excluderii marginalizării, discriminării și prevenirii abandonului școlar; *identifică soluții optime* în comun cu reprezentanții APL, OLSDÎ, administrația instituției de educație timpurie, părinții/reprezentanții legali privind situația copiilor cu dizabilități severe, care nu sunt cuprinși în procesul educațional;
- colaborează cu Comisiile multidisciplinare instituționale din instituțiile de educație timpurie în vederea realizării evaluării inițiale/reevaluării copiilor, organizării procesului educațional individualizat la nivel instituțional și monitorizării situației educaționale a tuturor copiilor;
- organizează și desfășoară activități de instruire pentru personalul din instituție (cadre didactice, cadrele de conducere, specialiști care asistă copiii din instituție) privind organizarea procesului educațional individualizat, identificând nevoile de formare profesională;
- acordă suport metodologic cadrelor de conducere, cadrelor didactice privind prevenirea și combaterea violenței în mediul educațional și intervenția promptă în situațiile de conflict (*formarea abilităților de comunicare asertivă și relaționare constructivă cu copiii, părinții/reprezentanții legali; distingerea formelor de violență fizică, psihologică/emoțională și a oricărei altei forme de discriminare, strategii de intervenție*);
- monitorizează, evaluează și supervizează activitatea specialiștilor implicați în procesul educațional incluziv - cadru didactic de sprijin, psiholog, logoped, psihopedagog, alți specialiști care asistă copilul cu cerințe educaționale speciale și/sau dizabilități;
- colaborează cu familia copilului cu cerințe educaționale speciale în vederea asigurării transferului de informații privind educația și dezvoltarea copilului și informarea acestora referitor la comunicarea și conlucrarea cu instituția de învățământ privind cazurile-problemă, pentru a coordona acțiunile și a adopta o strategie unificată de acțiune, cu abordarea individualizată a fiecărui caz;
- realizează activități de planificare a tranziției copilului cu cerințe educaționale speciale prin oferirea de sprijin pentru toți actorii educaționali, părinții acestora, înainte, în timpul și după perioada de tranziție;
- dezvoltă parteneriate socio-educaționale și implică alte organizații/servicii de protecție a copilului abilitate pentru soluționarea cazurilor dificile, în interesul superior al copilului.

IV.2 Managementul instituțional în domeniul educației incluzive

Roluri și responsabilități la nivel de structuri/servicii instituționale

IV.2.1. Consiliul de administrație al instituției, cu rol de decizie în domeniul administrativ, are următoarele atribuții:

- examinează și avizează lista nominală a copiilor cu cerințe educaționale speciale recomandată de Serviciul de asistență psihopedagogică;
- discută/examinează principalele bariere și provocări, care ar putea împiedica participarea copiilor cu cerințe educaționale speciale la activități, inclusiv impedimente în organizarea procesului educațional individualizat (constrângeri organizatorice, didactice, bugetare, resurse umane, materiale, metodologice, didactice), asigurând transparență și corectitudinea valorificării acestora;
- analizează propunerile privind crearea și asigurarea funcționalității structurilor de suport individualizat pentru copiii cu cerințe educaționale speciale în instituție, conform necesităților (psiholog, logoped, psihopedagog, cadru didactic de sprijin, alți specialiști de profil);
- examinează și aprobă norma cadrului didactic de sprijin (CDS), conform necesităților și recomandărilor Serviciului de asistență psihopedagogică;
- identifică soluții optime pentru crearea/dotarea Centrului de resurse pentru educația incluzivă, dotarea cu tehnologii informaționale și de comunicare, echipament specializat, alimentație etc.).

IV.2.2. Consiliul pedagogic, cu rol de decizie în domeniul educațional

- discută și aprobă componența nominală a Comisiei multidisciplinare instituționale, la început de an de studii;
- analizează propunerile CMI privind situația educațională a copiilor cu cerințe educaționale speciale din instituție și aprobă Planurile educaționale individualizate pentru fiecare copil cu cerințe educaționale speciale și/sau modificările în urma revizuirii/actualizării PEI.

IV.2.3. Personalul de conducere al instituției (directorul)

Personalul de conducere va asigura un management eficient privind organizarea procesului educațional în instituția de învățământ, prin următoarele acțiuni:

- elaborează planuri/strategii de dezvoltare instituțională, care definesc politica instituției în domeniul educației incluzive, prevederi referitoare la promovarea incluziunii educaționale în instituția de învățământ și în afara acesteia;
- creează/asigură condiții pentru incluziunea tuturor copiilor (dezvoltă structuri instituționale și servicii de suport (educațional și non-educațional), aprobă componența CMI și a echipelor PEI);
- asigură accesibilitatea instituției/procesului educațional (*rampe de acces, bare de sprijin, uși/trotuare lărgite, scări adaptate, echipamente/inventar și materiale didactice adaptate* etc.) pentru toate categoriile de copii și părinți/reprezentanți legali ai acestora;
- organizează procesul educațional incluziv pentru a răspunde diverselor nevoi educaționale ale copiilor în instituție. În scopul prevenirii excluderii, marginalizării copiilor cu dizabilități severe, se va acorda o atenție sporită formei de incluziune, recomandată de SAP (*parțială, ocazională*) pentru copil și dozarea timpului de aflare în instituție;

- examinează specificul necesităților copiilor cu cerințe educaționale speciale și asigură formarea cadrelor didactice în vederea realizării unui demers educațional individualizat de calitate;
- organizează procesul educațional pentru copiii cu cerințe educaționale speciale și/sau dizabilități severe și nevoi complexe cu instruire la domiciliu, în corespundere cu prevederile instrucțiunii;
- dezvoltă și consolidează parteneriatele educaționale cu diferite structuri/servicii de protecție a copilului (*educație, sănătate, protecție, social* etc.);
- monitorizează securitatea și protecția vieții și sănătății copiilor din instituție în vederea prevenirii violenței în mediul educațional (*identificarea/raportarea/sesizarea/intervenția în cazurile de violență*);
- desfășoară programe de informare-educare-comunicare și sensibilizare publică.

IV.2.4. Comisia multidisciplinară instituțională (CMI), cu rol de planificare, organizare și monitorizare a procesului educațional individualizat

Comisia multidisciplinară instituțională se instituie anual, la începutul anului de studii, prin ordinul intern al instituției, emis de director.

Din componența comisiei fac parte, în mod obligatoriu, directorul (președinte), metodistul (secretar), asistenta medicală, specialiști existenți în instituție (logoped, psiholog, conducător muzical, educator/oare de educație fizică, psihopedagog, kinetoterapeut, cadru didactic de sprijin), 2-3 cadre didactice de la alte grupe (pentru instituțiile cu 4 și mai multe grupe), iar cadrele didactice de la grupa copilului/copiilor, care necesită evaluare, vor fi incluși suplimentar. În cazul instituțiilor de educație timpurie cu 1-3 grupe, în componența CMI se vor include educatorul de la grupa copilului, un cadru didactic de la altă grupă și directorul instituției.

În vederea organizării eficiente a procesului educațional pentru copiii cu cerințe educaționale speciale CMI:

- repartizează responsabilitățile între membrii Comisiei multidisciplinare instituționale conform resurselor disponibile (umane, materiale și de timp), la prima ședință a CMI, cu includerea/înregistrarea sarcinilor delegate în Procesul-verbal;
- perfectează documentația în corespundere cu prevederile *Instrucțiunii de aplicare în educația timpurie a Metodologiei de evaluare a dezvoltării copilului și a Regulamentului-cadru al Comisiei multidisciplinare intrașcolare*, aprobate de MEC (care vizează managementul CMI, evidența copiilor cu cerințe educaționale speciale, activitatea structurilor/serviciilor de suport, procesul PEI);
- elaborează Planul și Raportul anual de activitate, ca parte a Planului/Raportului anual de activitate al instituției, aprobat de Consiliul pedagogic și directorul instituției, coordonat cu reprezentanții SAP;
- realizează evaluarea inițială/reevaluarea copiilor, care prezintă eventuale semne de risc privind problemele de dezvoltare și referă, copiii care atestă dificultăți de învățare, probleme de dezvoltare și comportament, la Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică;
- informează părinții/reprezentanții legali privind rezultatele evaluării inițiale și necesitatea organizării evaluării complexe a dezvoltării copilului de către specialiștii SAP;

- referă copiii, care prezintă dificultăți de învățare, probleme de dezvoltare și comportament, pentru identificarea cerințelor educaționale speciale și a serviciilor de suport către SAP;
- organizează și coordonează asistența individualizată a copiilor cu cerințe educaționale speciale la activități și în CREI, conform orarului și planului de asistență per fiecare copil cu cerințe educaționale speciale;
- coordonează și monitorizează activitatea structurilor și serviciilor de suport (oferite de cadrul didactic de sprijin, psiholog, logoped, psihopedagog) pentru copiii cu cerințe educaționale speciale, pentru asigurarea calității și managementului eficient;
- identifică necesitățile de formare ale cadrelor didactice și ale specialiștilor din instituție și acordă asistență metodologică privind implementarea actelor normative și metodologice în domeniul educației incluzive (*în elaborarea PEI, în cunoașterea particularităților copiilor per categorii de cerințe educaționale speciale, în identificarea și aplicarea strategiilor didactice de individualizare a procesului educațional*);
- identifică potențialii parteneri educaționali și lansează inițiative de parteneriat în domeniul asigurării dreptului la educație și protecție a copiilor cu cerințe educaționale speciale;
- dezvoltă programe de educație parentală, planifică și organizează reuniuni ale părinților (de genul: școala/academia/clubul părinților);
- monitorizează situația educațională a copiilor cu cerințe educaționale speciale, identificând situațiile vulnerabile, care pot interveni în organizarea procesului educațional de calitate.

IV.2.5. Personalul din grădiniță (educatorii, specialiștii de profil)

Cadrele didactice de la grupă acumulează și comunica echipei PEI, CMI informații relevante privind punctele forte, interesele și necesitățile copiilor cu cerințe educaționale speciale, la începutul și pe parcursul anului de studii:

- asigură managementul grupei de copii atât prin monitorizarea procesului de predare-învățare-evaluare, cât și prin documentarea/informarea privind grupul de copii, nivelul de dezvoltare al fiecărui copil, nivelul achizițiilor/competențelor acestora la un moment dat, relațiile dintre copii și identificarea diferitor oportunități de intervenție și de luare a deciziilor;
- evaluează la început de an competențele copilului cu cerințe educaționale speciale și selectează/adaptează strategiile de predare-învățare-evaluare în funcție de grupă, de cerințele educaționale ale copilului, de finalități și conținuturi pentru a asigura progresul în raport cu finalitățile planificate;
- identifică modurile în care învață mai bine copiii, în vederea proiectării și realizării activităților ținând cont de cele constatate. Centrarea activităților pe unicitatea fiecărui copil presupune valorizarea și acceptarea diversității și a diferenței, cunoașterea profilului psihopedagogic al copilului, caracteristicile de vârstă, tipul și nivelul de inteligență, stilul de învățare predominant, experiențele anterioare;
- efectuează observări sistematice a bunăstării copilului (*siguranță, sănătate, realizări, incluziune, afecțiune, activism, respect, responsabilitate*) și determină componentele care prezintă semne de îngrijorare;

- coordonează procesul de elaborare/realizare/actualizare/revizuire semestrială a Planului educațional individualizat pentru copilul cu cerințe educaționale speciale;
- organizează procesul de învățare pentru copiii cu cerințe educaționale speciale în colaborare cu cadrul didactic de sprijin, alți specialiști și asigură transferul informațional din cadrul activităților specializate (logopedice, psihologice) în context general în cadrul activităților educaționale și viceversa, coordonarea acțiunilor cu specialiștii;
- elaborează și utilizează materiale didactice ajutătoare (*suporturi didactice: fișe, imagini, postere; echipament specializat etc.*);
- realizează, în comun cu cadrele de conducere și specialiștii care asistă copiii cu cerințe educaționale speciale, activități de planificare a tranziției (*dezvoltarea intereselor și înclinațiilor copilului, formarea și valorificarea abilităților funcționale aplicate, colaborarea grădiniță-școală pentru facilitarea procesului de adaptare/acomodare la noul mediu educațional*);
- menține legătura cu părinții/reprezentanții copilului privind consolidarea și asigurarea continuității demersului educațional și non-educațional demarat de personalul instituției, oferind acasă copilului posibilități pentru dezvoltare și aplicare în practică a competențelor achiziționate;
- monitorizează domeniile/componentele de bunăstare a copiilor cu cerințe educaționale speciale în instituție, a situației educaționale a acestora; planifică și realizează intervențiile primare la identificarea semnelor de îngrijorare și implicarea acestora în procesul educațional.

IV.2.6. Cadrul didactic de sprijin și specialiștii de profil (psiholog, logoped, psihopedagog, alți specialiști, care asistă copilul) planifică și realizează asistența individualizată a copilului cu cerințe educaționale speciale (la grupă, CREI) conform orarului, planului de asistență:

- elaborează și implementează planul de intervenție individualizat per domenii de dezvoltare (cognitiv, fizic/neuromotor, limbaj și comunicare, socio-emoțional, comportament adaptativ), conform necesităților copilului cu cerințe educaționale speciale;
- evaluează/reevaluează progresul în dezvoltarea copilului și adaptează planul de asistență conform potențialului și necesităților copilului;
- organizează activități de informare/formare și campanii de sensibilizare a comunității educaționale, inclusiv copii și părinți/reprezentanți legali, identificând necesitățile per instituție;
- monitorizează progresele/regresele copilului cu cerințe educaționale speciale și conlucrează cu cadrele didactice, alți specialiști, care asistă copilul, pentru asigurarea atingerii finalităților de învățare descrise în PEI;
- colaborează cu părinții copilului cu cerințe educaționale speciale și propune recomandări de implicare în procesul educațional, inclusiv deciziile vizând programele de abilitare/reabilitare continuă a dezvoltării copilului.

V. Sugestii metodice privind evaluarea copilului cu cerințe educaționale speciale

Pentru a realiza un program de educație timpurie centrat pe potențialul și necesitățile individuale ale copilului, este necesar, înainte de toate, să cunoaștem și să înțelegem copilul. În proiectarea demersului individual de evaluare al copilului cu cerințe educaționale speciale, cadrul didactic va porni anume de la tipul de dificultate stabilit și va trebui să țină cont atât de caracteristicile copilului, cât și de modul individual, în care acesta își poate dobândi competențele cerute de curriculum. Progresul copiilor cu cerințe educaționale speciale se va urmări prin corelarea a ceea ce poate să facă el la un moment dat al învățării, făcându-se comparația între starea inițială și nivelul la care a ajuns prin învățare. În acest sens, evaluarea presupune colectarea, interpretarea și raportarea datelor privind progresul copiilor. Totodată, evaluarea presupune determinarea măsurii în care obiectivele propuse au fost atinse, ce eficiență au avut metodele de predare-învățare, astfel încât pe baza informațiilor obținute, activitatea să fie ameliorată în timp, iar măsurarea este procesul sistematic de colectare a informațiilor despre *ceea ce știe copilul, ceea ce este capabil să facă și ce învață să facă*.

O **evaluare** eficientă este o parte integrantă a predării și învățării; este continuă și permanentă; autentică și reflectă procesele și contextele de învățare relevante; un proces de colaborare și reflecție; este multidimensională, adaptată la stadiul de dezvoltare și la cultura copiilor; se concentrează pe punctele forte ale copiilor și se bazează pe modul în care învață copiii; susține învățarea, oferind copiilor obiective de performanță bine definite. Drept urmare, prin intermediul evaluării, educatorul/oarea poate afla ce au acumulat copiii, ce lacune există în pregătirea acestora, care sunt posibilitățile copiilor, ritmurile proprii de învățare, interesele și necesitățile lor.

Pentru eficientizarea modalităților de evaluare se recomandă de ținut cont de următoarele aspecte:

- Evaluarea este o componentă esențială a procesului de predare și învățare, de aceea trebuie să fie o activitate continuă, planificată, legată de curriculum și de predare, centrată pe interesul superior al copilului, colaborativă, dezvoltativă, accesibilă, flexibilă și transparentă.
- Evaluarea se bazează pe obiective clare de învățare. În acest sens, evaluarea ar trebui să colecteze date despre o serie de indicatori despre abilitățile din zona evaluată, pentru a oferi o imagine cuprinzătoare a dezvoltării copilului.
- Metodele de evaluare ar trebui să fie variate (*observația sistematică, liste de control, convorbirea, jurnalul de reflecție, analiza produselor activității, portofoliul etc.*), pentru a furniza informații complete despre toate domeniile dezvoltării copilului.
- Evaluarea trebuie să fie potrivită vârstei copilului și efectuată în contexte diferite: *în aer liber, în sala de grupă, individual, în grup*. Educatorul observă copilul și notează interesele, abilitățile, cunoștințele și comportamentul acestuia pentru a-i satisface nevoile de dezvoltare.
- Procesul de evaluare trebuie să fie lipsit de prejudecăți bazate pe rasă, cultură, sex sau mediul socio-economic. Fiecare copil este propriul său punct de referință; performanțele sale actuale sunt comparate cu performanțele sale anterioare. De aceea, se recomandă ca constatările să aibă la bază fapte observabile reale și nu impresii subiective ale evaluatorului (cadrul didactic, specialistul de profil).
- Evaluarea ar trebui să ajute copilul, oferind feed-back pozitiv pentru încurajarea copilului să participe activ la propria învățare.

- La efectuarea evaluării, trebuie să se ia în considerare contextul în care trăiește copilul, adică familia și comunitatea, precum și mediul educațional. De aceea, în timpul întâlnirilor cu părinții, pentru a înțelege nevoile copilului, trebuie să aibă loc un schimb de informații despre progresul continuu și dezvoltarea copilului.

Evaluarea nivelului de dezvoltare al copilului și identificarea dificultăților cu care se confruntă sunt necesare pentru a determina mijloacele de sprijin corespunzătoare și serviciile necesare, menite să stimuleze dezvoltarea. Aceasta reprezintă prima etapă în orice intervenție, în care se stabilesc nivelurile actual și proxim de dezvoltare a copilului.

Procesul de evaluare a dezvoltării copilului începe cu **evaluarea inițială**, care se realizează în instituția de educație timpurie de către Comisia multidisciplinară instituțională (CMI), pe parcursul a cel mult paisprezece zile consecutiv frecventate de copil, de la data constatării necesității unei atare evaluări. Evaluarea se realizează cu scopul de a stabili nivelul actual de dezvoltare al copilului și potențialul acestuia, pentru a determina gradul de corespundere cu normele de vârstă, de a decide asupra necesității unor intervenții suplimentare, programe individualizate de asistență. Evaluarea se poate realiza la începutul și/sau pe parcursul anului de studii, în dependență de prezența eventualelor semne de risc, probleme de dezvoltare, dificultăți de învățare, comunicare, relaționare, comportament etc.

Pentru realizarea evaluării inițiale se recomandă practicile de sprijin din *Standardele de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la vârsta de 7 ani* (2018) și/sau instrumentele oferite de *Metodologia monitorizării și evaluării dezvoltării copilului în baza Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului - vârstă 1,5-7 ani* (2019). Totodată, pentru un copil nou-venit în instituția de educație timpurie, care manifestă unele probleme de dezvoltare, dificultăți de învățare, probleme comportamentale i se va aplica evaluarea inițială doar după perioada de adaptare, care va dura nu mai puțin de 3 luni de zile consecutive, în dependență de vârstă. În mod obligatoriu, evaluarea acestui copil se realizează în limba maternă, cu acordul scris al părinților/reprezentanților legali ai copilului. Totuși, în cazul în care părintele refuză să-și dea consimțământul în scris pentru evaluare, autoritatea tutelară locală, reieșind din interesul superior al copilului, ia decizia corespunzătoare privind aplicarea măsurilor de protecție a copilului.

În procesul de evaluare inițială, se examinează dosarul copilului, cu analiza informației privind traseul educațional, statutul lui juridic. De asemenea, se vor studia recomandările medicale, rapoartele interne de evaluare a situației copilului (ale psihologului, logopedului, altor specialiști), cât și externe (ale asistentului social, medicului de familie, altor actori comunitari). În cazul în care copilul a frecventat anterior o altă instituție de educație timpurie, va fi examinat PEI-ul precedent. CMI se întrunește pentru examinarea rezultatelor evaluării (având ca teme observările, testele de evaluare, analiza capacităților de învățare ale copilului, a comportamentului în diferite contexte, a manifestărilor psiho-socio-emoționale observabile) cu luarea deciziilor, după caz:

- a) copilul **nu prezintă** deficiențe de dezvoltare, dificultăți de învățare, probleme comportamentale, care necesită intervenții suplimentare, dar care pot fi realizate, în mod regulamentar, la sala de grupă;
- b) copilul **atestă** deficiențe în dezvoltare, dificultăți de învățare pe domeniul/domeniile de dezvoltare (se indică conform *Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani*), care, cu un anumit suport educațional, pot fi remediate cu resursele instituției prin abordarea individualizată și diferențiată a copilului (*sarcini de lucru diferențiate, programe de corecție, alimentație conform necesităților, lucrul individual cu familia*);

- c) copilul **prezintă probleme** de dezvoltare, dificultăți de învățare pe domeniul/domeniile (se indică conform *Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani*), comportament care necesită a fi evaluat de către specialiști din cadrul Serviciului de asistență psihopedagogică.

Rezultatele evaluării inițiale, efectuate de Comisia multidisciplinară instituțională, se consemnează într-un Proces-verbal de evaluare a dezvoltării copilului, care presupune interpretarea/ analiza datelor/observațiilor factuale înregistrate și sunt o sinteză a informațiilor obținute care determină progresul sau regresul copilului în perioada dată pe cele cinci domenii de dezvoltare (*dezvoltarea fizică/neuromotorie; dezvoltarea limbajului și comunicării; dezvoltarea cognitivă; dezvoltarea comportamentului socio-emoțional: subdomeniul dezvoltare socială; dezvoltarea comportamentului socio-emoțional: subdomeniul dezvoltare emoțională*).

În cazul în care CMI constată că copilul atestă probleme de dezvoltare, dificultăți de învățare pe unul sau mai multe domenii de dezvoltare, comportamente care necesită a fi evaluate de către specialiști din cadrul Serviciului de asistență psihopedagogică, se va perfectă dosarul copilului și acesta va fi referit la SAP.

Dosarul copilului/copiilor referiți către Serviciul de asistență psihopedagogică va include:

- lista individuală de control pentru identificarea inițială/reevaluarea problemelor în dezvoltarea copilului, conform Anexei 1 din *Instrucțiunea de aplicare în educația timpurie a Metodologiei de evaluare a dezvoltării copilului*;
- acordul în scris al părintelui/reprezentantului legal al copilului pentru desfășurarea evaluării complexe a acestuia (Anexa 2, *Instrucțiune*);
- Procesul-verbal de evaluare inițială a dezvoltării copilului (Anexa 3, *Instrucțiune*);
- referința (individuală sau de grup) pentru evaluarea complexă a dezvoltării copilului (Anexa 4, *Instrucțiune*);
- lista copiilor, în cazul în care se identifică mai mulți copii care necesită evaluarea complexă;
- extras din fișa dezvoltării copilului;
- copia certificatului de naștere al copilului;
- copia buletinului de identitate al părintelui/reprezentantului legal;
- copia actului de tutelă, după caz;
- certificatul medical (diagnoza medicală), certificatul de determinare a dizabilității, după caz.

Ca urmare a referirii cazului de către CMI, Serviciul de asistență psihopedagogică realizează evaluarea complexă a dezvoltării copilului, care are ca scop constatarea nivelului actual de dezvoltare a copilului per domenii, identificarea cerințelor educaționale speciale, stabilirea formei de incluziune și a serviciilor de suport educațional. Evaluarea complexă se realizează de către echipa de specialiști SAP, din care fac parte: pedagogul pentru învățământ preșcolar, psihopedagogul, psihologul, logopedul, kinetoterapeutul (la necesitate).

Precizăm că părintele este prezent pe întreg procesul de evaluare, alături de copil și echipa de specialiști, constituind sursa principală de informare privind dezvoltarea copilului său. De asemenea, specialiștii oferă părinților o serie de recomandări despre modul în care își pot ajuta copilul acasă și în comunitate.

În funcție de rezultatele evaluării dezvoltării copilului, de potențialul și necesitățile identificate, SAP stabilește și recomandă forma de incluziune în activități la nivel de grupă și instituție:

- a) *totală* – pe parcursul întregii zile;
- b) *parțială* – reieșind din necesitățile individuale ale copilului, cu un număr de ore redus, dar nu mai mult de 4 ore pe zi, fiind asistat de cadrul didactic de sprijin și/sau asistentul personal, conform legislației în vigoare;
- c) *ocazională* – de la caz la caz, cu participarea în cadrul diverselor activități, inclusiv extracurriculare, fiind însoțit de părinte/ reprezentant legal sau asistentul personal.

În rezultatul evaluării complexe, Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică elaborează un *Raport de evaluare a dezvoltării copilului*, care conține concluzii și recomandări corespunzătoare, precum și concluzia generală de identificare/neidentificare a cerințelor educaționale speciale, perioada de reevaluare și serviciile de suport. Raportul de evaluare complexă va fi prezentat, în mod obligatoriu, în instituția de educație timpurie, care va fi recepționat, contra semnătură, de către președintele CMI.

Raportul de evaluare complexă a dezvoltării copilului va servi drept suport pentru elaborarea Planului educațional individualizat (PEI).

Reevaluarea (parte a procesului de evaluare) se realizează în scopul constatării progreselor sau regreselor în dezvoltarea copilului; identificării unor noi necesități; modificării intervențiilor anterior planificate și/sau proiectarea unor programe noi de intervenție; pregătirii etapei de tranziție; aprecierii calității serviciilor prestate; asigurării dezvoltării progresive a copilului.

Comisia multidisciplinară instituțională realizează reevaluarea copilului cu cerințe educaționale speciale o dată în trimestru, dar nu mai rar decât o dată în semestru, în baza Listei de control pentru identificarea inițială/reevaluarea problemelor în dezvoltarea copilului (Anexa 1 la Instrucțiune), cu actualizarea/revizuirea planului educațional individualizat și a serviciilor de suport, conform Metodologiei de evaluare a dezvoltării copilului.

Rezultatele reevaluării copilului în instituția de educație timpurie vor servi drept sursă de informație despre evoluția dezvoltării copilului pentru reevaluarea acestuia de către SAP. Serviciul de asistență psihopedagogică realizează reevaluarea, de regulă, o dată la 6 luni. În caz de necesitate, SAP poate decide reevaluarea cu o altă periodicitate. Rezultatele reevaluărilor servesc temei pentru stabilirea tipului de intervenție pentru copil. În rezultatul reevaluării periodice a copilului luat în evidența SAP se perfectează un Raport de reevaluare.

Școlarizarea copiilor cu cerințe educaționale speciale devine obligatorie după împlinirea vârstei de 7 ani către începutul anului de studii, indiferent de nivelul de dezvoltare al copilului, cu întocmirea Raportului de evaluare complexă a dezvoltării copilului, elaborat de SAP și/sau a *Raportului privind dezvoltarea fizică, socio-emoțională, cognitivă, a limbajului și comunicării, premiselor citit-scris*, la finele grupei pregătitoare, cu concluziile și recomandările de rigoare.

VI. Sugestii metodice privind organizarea procesului educațional individualizat pentru copiii cu cerințe educaționale speciale

Asistența individualizată a copilului se proiectează și se realizează odată cu stabilirea/confirmarea cerințelor educaționale speciale, în baza Planului educațional individualizat (PEI), și vizează atât suportul educațional individualizat, cât și suportul non-educațional adecvat situației copilului. În acest sens, abordarea individualizată a copilului cu cerințe educaționale speciale, orientată spre satisfacerea necesităților acestuia și asigurarea implicării și participării lui efective în procesul educațional, planificat și organizat, constituie unul dintre indicatorii calității și relevanței

procesului educațional în IET. Proiectarea procesului educațional individualizat (proiectarea didactică) reflectă viziunea educatorului, coordonată cu toți specialiștii, care asistă copilul cu cerințe educaționale speciale, asupra finalităților educaționale și a strategiilor de atingere a acestora.

În conformitate cu prevederile documentelor de politici educaționale, la baza proiectării procesului educațional în domeniul educației timpurii vor sta:

1. Cadrul de referință al educației timpurii din Republica Moldova (2018);
2. Curriculum pentru educație timpurie (2018),
3. Standardele de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani (2018);
4. Planul-cadru pentru învățământul preșcolar (2023, proiect);
5. Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului în baza Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului (vârsta 1,5–7 ani).
6. Planul educațional individualizat pentru copii cu cerințe educaționale speciale din instituțiile de educație timpurie, ordinul MECC nr. 1780 din 03.12.2018.

Individualizarea învățării impune respectarea diferențelor umane și valorificarea lor, adaptarea activităților de învățare, a formelor de organizare și a strategiilor didactice. Pentru asigurarea proiectării procesului educațional corespunzător necesităților individuale și cerințelor educaționale speciale ale copilului, educatorii vor utiliza informațiile din Raportul de evaluare complexă a dezvoltării copilului, elaborat de SAP.

Elaborarea și realizarea PEI devine obligatorie odată ce au fost confirmate de către SAP cerințele educaționale speciale ale copilului. În instituția de educație timpurie se elaborează și se realizează PEI pentru fiecare copil cu cerințe educaționale speciale, pe o perioadă de 3-6 luni, în conformitate cu necesitățile acestuia. În PEI se precizează suportul educațional necesar copilului cu cerințe educaționale speciale, precum și serviciile non educaționale.

Planul educațional individualizat este parte componentă a pachetului de documente curriculare, care asigură dezvoltarea educației incluzive în instituțiile de învățământ. PEI pentru copilul cu cerințe educaționale speciale din instituția de educație timpurie este un instrument de organizare și realizare coordonată a procesului educațional și de abilitare-reabilitare pe domenii de dezvoltare a copilului.

Scopul elaborării și realizării PEI rezidă în asigurarea dezvoltării armonioase a copilului, prin intervenții timpurii eficiente pe domeniile de dezvoltare, în funcție de particularitățile individuale ale acestuia (pe domeniile de dezvoltare fizică, socio-emoțională, cognitivă, de limbaj și comunicare).

Procesul de elaborare al PEI se realizează prin parcurgerea obligatorie a următoarelor etape:

- 1) Constituirea echipei de elaborare și realizare a PEI (echipa PEI) și delimitarea responsabilităților;
- 2) Analiza rezultatelor evaluării complexe a dezvoltării copilului și identificarea necesităților;
- 3) Stabilirea și planificarea intervențiilor individualizate pentru asistența copilului pe domenii de dezvoltare;
- 4) Aprobarea PEI.

Echipă PEI se constituie prin ordinul directorului instituției de educație timpurie, la început de an școlar. În conformitate cu necesitățile copilului și în funcție de resursele instituției, în componența echipei PEI se includ: educatorul grupei în care este înscris copilul, pentru care se elaborează PEI; cadrul didactic de sprijin; psihologul; logopedul; kinetoterapeutul; asistentul medical; alți specialiști, la necesitate. La necesitate, în calitate de membri ai echipei PEI mai pot

fi incluși: asistentul social comunitar, în cazul în care copilul provine din familie în situație de risc; specialistul în terapii specifice, dacă este în listele de personal ale instituției, sau în cazul în care copilul beneficiază de serviciile acestuia în cadrul altor structuri comunitare. Precizăm că **educatorul de la grupă este coordonatorul echipei PEI**. Fiecare membru al echipei PEI, inclusiv părinții/reprezentanții legali ai copilului, în funcție de domeniul de activitate, realizează sarcinile, precizate și coordonate, pe tot parcursul procesului PEI.

Echipa PEI, în baza rezultatelor evaluării complexe a dezvoltării copilului și a informațiilor privind necesitățile copilului convine asupra **adaptărilor psihopedagogice și ambientale**, de care are nevoie copilul pentru asigurarea incluziunii educaționale autentice, de calitate. Adaptările au drept scop facilitarea incluziunii copilului în activitățile educaționale, pe domenii de activitate, conform *Curriculumului pentru educația timpurie*, și realizarea eficientă a obiectivelor stabilite pentru intervențiile de asistență individualizată.

Adaptările curriculare (adaptarea strategiilor de predare-învățare-evaluare) presupun diversificarea/ajustarea strategiilor didactice, a sarcinilor. În realizarea adaptărilor curriculare se va ține cont de stilul de învățare al copilului, de tipul de inteligență, de ritmul propriu de creștere și dezvoltare. În acest sens, sunt recomandate adaptări psihopedagogice (vizează adaptarea tehnologiilor didactice: strategii, procedee, activități și a materialelor didactice) și adaptări ambientale (vizează intervențiile în mediul fizic al grupei, în alte spații, pentru a asigura participarea efectivă a copilului la activitățile planificate).

Intervențiile pentru asistența individualizată se stabilesc pe fiecare domeniu de dezvoltare, în care au fost identificate necesități specifice ale copilului. În procesul de planificare a intervențiilor pentru asistența individualizată a copilului, se stabilesc obiective concrete (SMART), activități pentru realizarea obiectivelor, resurse necesare pentru realizarea activităților (conținuturi educaționale, materiale, persoane implicate), se indică rezultatele scontate.

Activitățile de învățare reprezintă un ansamblu de acțiuni cu caracter planificat, sistematic, metodic, intensiv, organizate și conduse de educator în vederea corelării finalităților prevăzute în curriculum la potențialul și necesitățile copilului. Pornind de la ideea că orice demers educațional este menit să producă schimbări în comportamentul copiilor, să le faciliteze adaptarea la mediu și asimilarea de informații, în acest sens, jocul este un mijloc important îmbinat în mod rațional cu elemente de învățare. Astfel, cadrul didactic și specialiștii din instituție vor utiliza în asistența copilului cu cerințe educaționale speciale jocuri de mai multe categorii, pe domenii de dezvoltare: *jocuri de cunoaștere, socializare și integrare; jocuri de dezvoltare a abilităților de comunicare, cooperare și interacțiune; jocuri de dezvoltare senzorială (auzul, văzul, mirosul, pipăitul); jocuri de dezvoltare a proceselor psihice (memoria, atenția, gândirea, imaginația, concentrarea, spiritul de observație etc.); jocuri de dezvoltare a abilităților de citit-scris și de calcul; jocuri de dezvoltare a lumii înconjurătoare; jocuri de formare și dezvoltare a autonomiei; jocuri de dezvoltare fizică și de coordonare etc.*

Revizuirea/actualizarea PEI se realizează în baza rezultatelor monitorizării progresului în dezvoltarea copilului.

VII. Strategii didactice de individualizare a procesului educațional

Strategiile didactice pentru copiii cu cerințe educaționale speciale constituie modalitatea de individualizare a instruirii prin diversificarea conținuturilor, a metodelor și mijloacelor didactice, oferindu-i posibilitatea fiecărui copil de a învăța în ritmul său, conform particularităților individuale, a potențialului și a nivelului de achiziții, fiind flexibile și accesibile tuturor copiilor. Astfel, capacitatea educatorului de a cunoaște și evalua particularitățile psiho-

individuale ale copiilor cu care lucrează, caracteristicile fizice și psihice ale vârstei, capacitatea de învățare a fiecărui copil, constituie o premisă majoră pentru proiectarea eficientă a activității. În acest context, educatorul devine un bun facilitator și un bun organizator al unui mediu de învățare incluziv, adaptat nevoilor și particularităților individuale de dezvoltare ale copilului. Selectarea strategiilor de predare-învățare-evaluare este stabilită de: *tipul de inteligență, stilul de învățare ale copiilor, conținuturile și finalitățile de învățare*. Cunoașterea dominantei stilului de învățare al copilului oferă posibilitate cadrului didactic de a individualiza procesul didactic prin adaptarea stilului de predare, alegerea strategiilor didactice, a sarcinilor de învățare, a materialelor didactice cu scopul de a stimula învățarea copiilor. Totodată, aplicând strategii didactice compatibile cu stilul de învățare, cadrele didactice îi ajută pe copii să-și cunoască și să-și dezvolte propriile înclinații, talente, să manifeste tot ce au mai bun în domeniul lor de excelență.

Procesul de individualizare a strategiilor didactice și a activităților instructiv-educative pun accentul pe *învățarea prin joc, prin descoperire, prin receptare, prin cooperare, imitație sau repetiție* în funcție de nevoile individuale ale fiecărui copil. Copiii pot fi incluși în activități variate de învățare, atât individual, cât și în perechi sau grupuri mici.

În organizarea și desfășurarea procesului educațional, individualizat selectarea și/sau combinarea strategiilor de predare-învățare se va realiza în baza conținuturilor de învățare și finalităților stabilite. Cadrul didactic poate interveni cu diverse strategii care susțin și facilitează învățarea copilului cu cerințe educaționale speciale, pentru a diminua sau depăși dificultățile cu care se confruntă, prin: *individualizarea procesului educațional; selectarea și combinarea adecvată a strategiilor didactice; ajustarea obiectivelor, conținuturilor; elaborarea planului educațional individualizat, adaptând ritmul de predare și volumul materiei, metodele de lucru la stilul de învățare și potențialul copilului*, în vederea satisfacerii necesităților individuale de învățare ale fiecărui copilului.

VII.1. Strategii didactice pentru copiii cu deficiențe de auz

În cazul copiilor cu deficiență de auz se recomandă aplicarea strategiilor didactice care vor ține cont de: *particularitățile de vârstă ale copilului, nivelul cognitiv de dezvoltare, gradul pierderii auditive, nivelul comunicării orale și al limbajului general, particularitățile intelectuale*. Astfel, activitățile didactice trebuie să se bazeze pe îmbinarea strategiilor didactice, care au rolul de dezvoltare/compensare/recuperare, valorificând posibilitățile auditive și verbale ale copilului.

În procesul educațional cadrele didactice vor ține cont de și vor aplica următoarele **strategii didactice**:

- Organizarea grupeii de copii în modul în care copilul cu deficiențe de auz să fie *așezat în proximitatea cadrului didactic* la o distanță de 0,6 – 1,5 metri, pentru a-i oferi posibilitate copilului de a citi labial mesajul (după mișcarea buzelor).
- *Reducerea gălăgiei*, ecoului, zgomotului de fundal în încăperea, aplicarea unor benzi de fetru pe scaun, covoare pe podea sau perete. Iluminarea încăperii, reglarea poziției față de lumină. Iluminarea trebuie să fie cât mai adecvată, atât spre copii, cât și spre educatoarele. Lumina trebuie să fie cât mai bună pentru ca fața, mâinile și buzele educatoarei să fie cât mai vizibile. Asigurați-vă că copilul stă departe de radiatoare, aparate care produc zgomot sau ferestre care dau înspre zone aglomerate.
- *Oferirea copilului a oportunităților de a lucra în cooperare*, câte doi sau în grupuri mici pentru a fi capabili să ceară ajutor când au nevoie, dar și pentru a observa și asculta ce spun ceilalți colegi atunci când răspund la întrebări, sau să trăiască sentimentul de

mândrie atunci când îi reușește etc. Inițiați discuțiile cu copilul în cauză în timpul lucrului în echipă.

- Utilizarea metodelor intuitive: demonstrarea, prezentarea grafică și a imaginilor pentru ilustrarea conținuturilor de învățare, utilizarea TIC și a platformelor educaționale etc.
- *Aplicarea echipamentelor specializate* pentru eficientizarea procesului de comunicare: aparate fon-amplificatoare, sistemul FM, transmițătorul FM, care ajută copilul în capacitatea de a transmite și înțelege mesajul verbal.
- *Adaptarea stilului de predare* al cadrului didactic la stilul de învățare (vizual, auditiv, kinestezic-tactil) al copilului. Se va respecta principiul pașilor mici și al progresului gradat: materialul de învățat este organizat pe unități elementare, în secvențe simple și accesibile, înlănțuite logic și respectând progresia controlată în dificultate.
- *Elaborarea materialelor didactice* care pot fi citite cu ușurință sau se pot mări imagini și materiale prin copiere - pentru o percepere eficientă (scontată); materialele didactice trebuie să fie cu suprafață mată.
- *Folosirea culorilor* aprinse/stridente fluorescente, pentru atragerea atenției, cum ar fi roșul, galbenul, rozul și portocaliul în timpul activităților sau pentru a modifica jucăriile ce vor solicita văzul.
- Transmiterea mesajului într-un *limbaj accesibil*, corespunzător nivelului comunicării copilului, folosind o exprimare clară, fără a striga și exagera cu mișcarea buzelor. Înlocuirea unor cuvinte cu altele, care au același sens. În cazul în care copilul nu înțelege mesajul comunicat, cadrul didactic va repeta și va reformula mesajul în cuvinte cât mai simple și ușor de înțeles.
- Stabilirea și menținerea *contactului vizual* în comunicarea cu copilul, în activitățile de grup. Se recomandă să vorbiți mereu cu fața la copil și să nu vă mișcați prin sală în timp ce vorbiți sau scrieți pe tablă.
- *Încurajarea copilului să vorbească*, să adreseze întrebări, motivarea și implicarea copilului să participe la activități de grup, jocuri de rol, jocuri didactice, excursii etc. Vorbiți-i copilului despre lucrurile care se întâmplă în jurul lui. În acest mod el va începe să asocieze sunetele care le aude cu acțiunile, evenimentele, oamenii și obiectele din jur („Tu mă ajută să strângem jucăriile...”). Înainte de a vorbi cu copilul, atrageți-i atenția, atingându-l ușurel și spunându-i pe nume. Asigurați-vă că el se uită la Dvs. atunci când îi vorbiți, altfel s-ar putea să nu fie capabil să urmărească prima parte a conversației sau a instrucțiunilor.
- Verificarea și asigurarea *funcționalității aparatului auditiv*. Comunicați cu părinții pentru asigurarea igienei aparatului auditiv și verificarea performanței bateriilor.
- *Stați pe cât de mult posibil cu fața către copilul cu deficiențe de auz*; nu vă acoperiți fața cu cartea, atunci când citiți și nu vorbiți când sunteți întoarsă cu spatele, nu vorbiți în timp ce scrieți la tablă/pe hârtie sau desenați/modelați; copilul hipoacuzic sau cu surditate nu va putea citi pe buze sau nu va putea vedea mimica feței. Dacă vă deplasați prin sală în timp ce vorbiți, un copil cu deficiențe de auz poate să nu urmărească ce spuneți. Identificați câteva locuri-cheie ale sălii de grupă unde puteți sta și de unde ei vă pot vedea clar.

VII.2. Strategii didactice pentru copiii cu deficiențe de vedere

Pentru a favoriza interacțiunea și participarea copiilor cu deficiențe de vedere la activități, cadrul didactic trebuie să acorde o atenție deosebită acestora, adaptând mediul, oferta educațională, mijloacele de lucru, conținutul sarcinilor, modul de prezentare, conform vârstei, nevoilor și potențialului copiilor, aplicând următoarele *strategii didactice*:

- *Poziționarea* copilului cu deficiențe de vedere la masa de lucru *departe de sursele de lumină*, preferabil în primele rânduri, în fața grupei, de unde acesta vede cel mai bine. Lumina nu trebuie să se reflecte pe tablă, iar ceea ce se scrie cu cretă trebuie să fie foarte vizibil.
- *Reducerea reflexelor de lumină*: folosiți draperii, dar asigurați iluminarea artificială uniformă; folosiți material cu suprafață mată, pentru a acoperi mesele, și vopsea mată unicoloră pentru pereți. Dacă copilul este sensibil la lumină, nu-l așezați lângă fereastră. Permiteți-i să poarte o șapcă cu cozoroc pentru a-și proteja ochii de lumină, sau puneți-i la dispoziție un carton pe care să-l folosească ca ecran de protecție atunci când examinează imagini, citește sau scrie. La necesitate - reglați lumina în încăpere (stingerea sau aprinderea luminii în încăpere).
- *Transformarea încăperii într-un mediu fără riscuri* pentru copil, acoperind colțurile ascuțite ale mobilei cu un strat gros de stofă sau de vatelină și eliminând mormanele de obiecte lăsate pe podea. Este necesară asigurarea unui spațiu suplimentar pentru unele materiale speciale necesare acestor copii, ca și încurajarea de a le folosi.
- *Păstrarea sălii de grupă în ordine*, astfel încât persoana cu deficiențe de vedere să nu se lovească de obiecte sau mobilier. *Anunțați întotdeauna dacă ați rearanjat mobilierul și acordați timp de familiarizare cu noua dispunere a acestuia.*
- *Delimitarea* diferitor porțiuni ale încăperii *prin obiecte* care pot fi identificate ușor prin atingere. *Marcarea* ariilor de joc și activitate a copiilor cu etichete scrise sau în imagini în relief în loc de imagini obișnuite sau scris obișnuit. Acestea pot fi confecționate, decupând figuri/litere din hârtie abrazivă sau carton și lipindu-le cu banda adezivă de rafturi. Copilul nevăzător va atinge etichetele și va putea lua/pune jucăriile/obiectele de/pe rafturile corespunzătoare.
- *Observarea surselor de sunete* prea puternice sau alte stimulente care îl sperie pe copil. *Reducerea* la minimum a *excitanților vizuali externi*.
- *Prevenirea* copilului înainte de a-l atinge, a-l mișca, deplasați-vă doar prin fața lui întru evitarea speriatului. *Mergeți în fața copilului sau lângă el. Nu mergeți în urma copilului!*
- *Familiarizarea* copiilor *cu spațiul grădiniței* (al grupei), cu materialele didactice (locurile unde necesită o atenție deosebită: scări, teren de joacă), cu anunțarea în prealabil.
- *Folosirea numelui* atunci când vă adresați copiilor pentru a le atrage atenția și a le oferi timp suplimentar pentru prelucrarea mesajului și pentru reacția de răspuns. Acest lucru îi permite unui copil cu deficiențe de vedere să știe când este lăudat sau i se dă ceva de făcut și când trebuie să ignore comentariile îndreptate către ceilalți.
- *Utilizarea* în procesul de învățare a *tehnicilor asistive* pentru a consolida performanțele de învățare, comunicare, mobilitate, de exemplu: cititoare de ecran, lupă electronică pentru citire, dispozitiv de mărire/monitor, a mijloacelor de amplificare optică, aplicațiile de recunoaștere a textului, afișajul Braille, magnificatorul de ecran.

- Familiarizarea și *utilizarea instrumentelor non-optice*: stilouri și pixuri speciale, care produc litere marcate puternic; suporturi speciale pentru cărți; acetatul, de preferință galben, care înnegrește scrierea și ameliorează contrastul și lămpile cu posibilitate de control asupra intensității luminii.
- *Adaptarea materialelor și sarcinilor didactice*: tipărirea textelor cu caractere mari și efecte vizuale în timpul procesului de citire, sau de o reducere a sarcinii de lucru, datorită unor limite de timp (sau extinderea acestor limite); respectarea contrastului - negru pe alb; folosirea liniilor îngroșate; utilizarea unei săgeți sau rigle de citire, lupe, ochelari; folosirea materialelor grafice în relief, sau asociate cu semne sonore, în limbaj Braille (în cazul copiilor nevăzători) utilizarea expresiilor verbale și nonverbale (ex: atingerea pe umăr); cărți accesibile în format DAISY (Digital Accessible Information System); scrierea clară pe tablă a notițelor însoțită de mesaje verbale sau tactile, trebuie descris în detaliu orice aspect vizual semnificativ.
- Elaborarea materialelor didactice care *pot fi citite cu ușurință sau se pot mări imagini* și materiale prin copiere - pentru o percepere eficientă (scontată); materialele didactice trebuie să fie cu suprafață mată. Pe tablă se vor scrie litere și cifre cât mai mari posibil și vizibil sau se vor utiliza alte dispozitive și materiale suplimentare. Se recomandă folosirea cretei colorate. Permiteți copilului să vină foarte aproape de tablă sau de alte materiale vizuale pentru a vedea mai bine. Citiți cu voce tare/comentați în timp ce scrieți sau desenați la tablă/foaie/flipchart/șevalet.
- *Încurajarea independenței* și, în același timp, a lucrului în echipă.
- Utilizarea, fără reținere a verbelor ca „a privi” sau „a vedea”, care fac parte și din vocabularul copiilor cu deficiențe de vedere. Pentru încurajare, copilul trebuie *lăudat* sau *răsplătit* printr-un gest de mângâiere. În timpul activităților se vor rosti numele tuturor copiilor pentru ca el să știe cine vorbește.
- *Folosirea etichetelor clare* pentru diferite obiecte: de exemplu, nu spuneți într-o zi „pisică”, iar a doua zi – „motan”.
- *Dozarea echilibrată a sarcinilor și oferirea timpului suplimentar* pentru realizarea sarcinii. Când oferiți instrucțiuni copiilor cu deficiențe de vedere, formulați-le foarte clar și evitați cuvintele vagi, cum ar fi „acesta”, „acela”, „acolo”. Spuneți-i ce se va întâmpla în continuare, în special înainte de a-i ajuta direct în timpul activității.
- *Antrenarea și reeducarea percepției vizuale* se realizează în corelație cu valorificarea altor modalități receptive și în primul rând cu cea tactil-kinesteziacă.
- *Alternarea eficientă a formelor de organizare* a procesului educațional (frontal, în grup, în perechi și individual) și *utilizarea metodelor activ-participative*. Antrenarea copilului în activități în care să își pună în valoare abilitățile intelectuale, de comunicare și relaționare.

VII.3. Strategii didactice pentru copiii cu întârziere/deficiență mintală/intelectuală/dificultăți severe de învățare

În cazul copiilor cu dizabilități mintale/intelectuale/dificultăți severe de învățare, cadrele didactice pot utiliza următoarele *strategii didactice*:

- *Pregătirea spațiului* în care lucrează copilul și *reducerea numărului de obiecte* din anturaj, care ar putea distra atenția în procesul de învățare. Obiectele pot fi păstrate într-o lădiță, un sertar, un dulap sau oricare alt spațiu potrivit.

- *Stabilirea contactului vizual* cu copilul în procesul de predare-învățare-evaluare, pentru a ne asigura că copilul a recepționat și a înțeles sarcina oferită.
- Structurarea sarcinii și activității de învățare în pași mici, de la simplu la complex, cu explicații verbale de exemplificare și/sau prezentarea modelelor cu folosirea imaginilor, obiectelor. Utilizarea *limbajului simplu și ușor de înțeles*, formularea instrucțiunilor în mod *clar, scurt și folosite în mod consecvent*, crescând treptat complexitatea acestora.
- Folosirea orarului vizual, a pictogramelor, demonstrațiilor, prin care se arată copilului cum trebuie să acționeze (prin imitare-repetare). *Îndrumarea directă* a copilului (mână peste mână) și însoțirea mișcărilor cu propoziții simple, *reducerea treptată a gradului de ghidare* din partea adultului.
- *Elaborarea și implementarea orarului de lucru* sau „Harta zilei”, „Calendarul zilnic”, pentru a planifica și a structura durata și succesiunea activităților. Dozarea echilibrată a sarcinilor și oferirea timpului suplimentar pentru realizarea acestora.
- *Folosirea suporturilor concrete* (obiecte, imagini) și auxiliare, care ar susține concentrarea atenției și ar conduce la finalizarea sarcinii/activității.
- *Oferirea imediată a feedback-ului* cu privire la activitatea realizată și comportamentul pozitiv.
- *Poziționarea copilului în grupă în proximitatea cadrului didactic*, pentru a-i oferi ajutor, susținere și monitorizare în timpul activităților.

VII.4. Strategii didactice pentru copiii cu tulburări din spectrul autist (TSA)

Pentru copiii cu TSA, în procesul de învățare, dar și în procesul de socializare și relaționare se pot aplica următoarele *strategii didactice*:

- *Asigurarea unui mediu de învățare* confortabil pentru copilul cu TSA prin utilizarea unui orar predictibil al activităților zilnice și al rutinelor, inclusiv folosind imagini.
- *Adaptarea și structurarea materialelor didactice* conform nivelului de înțelegere și a capacității de comunicare, prin utilizarea *metodelor de comunicare alternativă* (imagini, simboluri), oferind posibilitate copilului să inițieze un act de comunicare.
- Utilizarea în procesul de predare-învățare a principiului Premack, aplicând sintagma „Mai întâi..., apoi...”.
- *Structurarea sarcinilor în pași mici, concreți*: Ce trebuie de făcut?, În cât timp trebuie să faci acest lucru?, Care este ordinea activităților?, Când este pauza?, Ce urmează?
- *Structurarea timpului* (previzibilitate: prezentarea vizuală a succesiunii activităților, explicarea evenimentelor viitoare, clasificarea în fragmente clare, înțelegerea structurii proceselor diferite ca timp).
- *Structurarea materialului* (păstrarea materialelor în containere, clasificarea cantității de material oferit, vizualizarea funcționalității: de ce material am nevoie, în care fază a procesului unei activități?).
- *Menținerea unui ritm al vorbirii lent*, pentru a permite receptarea informației și oferirea răspunsului de către copilul cu TSA. Se recomandă *formularea propozițiilor afirmative*, simple (de ex.: „Arată”, „Așază-te”).
- Elaborarea și aplicarea *orarului vizual cu stabilirea regulilor*, într-un limbaj simplu, evitând negațiile, axarea pe comportamentul dorit. Se recomandă ignorarea

comportamentului nedorit al copilului atunci când acesta încearcă intenționat să atragă atenția, evitând repetarea acestor comportamente.

- Aplicarea *programei de recompensă* utilizate la întreținerea comportamentelor învățate. Copilul va putea beneficia de recompensă la sfârșitul activității dacă a oferit un răspuns corect.
- *Asigurarea siguranței și predictibilității* în spațiul de lucru al copilului cu TSA: locul său constant (de regulă, nu la fereastră sau ușă), care-i oferă un simț sporit al siguranței și protecției; aceleași persoane cu care intră în contact; obiectele, rechizitele cu care este obișnuit să lucreze. *Reducerea distractorilor* în preajmă sau sală de grupă, pentru a nu-i distrage atenția copilului.

VII.5. Strategii didactice pentru copiii cu tulburări de comportament

În organizarea și desfășurarea procesului educațional al copiilor cu tulburări de comportament, cadrele didactice vor pune accentul pe prevenirea comportamentelor provocatoare, înțelegerea motivelor acestora, observarea și monitorizarea comportamentului în contexte diferite și valorificarea potențialului, abilităților și calităților copilului.

Se pot utiliza următoarele *strategii didactice*:

- *Observarea și înregistrarea* momentului în care un copil se comportă într-un fel sau altul, care va permite să obținem indicii legate de cauzele comportamentului respectiv pentru a stabili măsurile cele mai potrivite. Întotdeauna există explicații pentru un anumit tip de comportament. Încearcă oare să evite îndeplinirea sarcinilor pe care le consideră prea dificile? Le place să atragă atenția celorlalți copii sau a cadrelor didactice etc.?
- Se vor *analiza cauzele comportamentului*, inclusiv dacă copilul are o deficiență/problemă de sănătate, experiența de viață a copilului în familia din care provine, gradul de implicare a familiei în dezvoltarea și evoluția copilului, susținerea afectivă și materială, educația oferită și atitudinea membrilor familiei față de problemele copilului; traseul educațional al copilului, succesele/insuccesele, rezultatele obținute, problemele privind modul și potențialul de învățare al copilului etc.
- Deseori copiii vor da semne, care avertizează despre începutul comportamentului inadecvat. Dacă pot fi identificate, se poate încerca *distragerea atenției* copilului prin apropierea de el și punerea mâinii pe umăr, în timp ce activitatea continuă; copilul poate fi rugat să facă o activitate care știm că-i reușește și-i place.
- *Comunicarea nonverbală, ascultarea activă, politețea și respectul față de copii, corectitudinea, promptitudinea, fermitatea* în rezolvarea problemelor, autocontrolul asupra stărilor impulsive, *apropierea fizică* față de copii, *implicarea* lor în luarea deciziilor, *consemnarea și aprecierea eforturilor și realizărilor* copilului, *evitarea confruntărilor* și a atitudinilor de autoritate exagerată sunt doar câteva dintre elementele care asigură succesul în activitățile cu copiii care prezintă tulburări de conduită.
- *Strategia și modalitățile de organizare a activităților* de predare-învățare la grupă – stilul și maniera de lucru a fiecărui cadru didactic în parte, capacitatea fiecărui educator de a accesibiliza conținutul învățării la nivelul de înțelegere al fiecărui copil din grupă, disponibilitatea fiecărui educator de a lucra diferențiat și individualizat acolo unde condițiile și limitele de timp permit acest lucru etc.
- Structurarea și prezentarea *sarcinilor clare, structurate, scurte și repetarea sarcinii* la necesitate, să combine activități alternative și să conțină pauze. Prezentarea

instrucțiunilor pe *secvențe mici* de comportament: oferiți mai întâi instrucțiunea, apoi așteptați copilul să execute sarcina, iar dacă copilul reușește să execute, lăudați-l verbal prin cuvinte motivaționale de tipul „Bravo!, Ai reușit!, Super!”, oferindu-i recompensă.

- *Folosirea tonalității vocii, expresia feței, enunțurile simple și scurte* pentru exprimarea dezaprobării în legătură cu comportamentul copilului. Se recomandă acordarea feedback-ului imediat la comportamentul copilului, fie că vorbim despre o laudă verbală, sau despre o recompensă fizică. În acest fel, veți avea control asupra comportamentului lui prin aplicarea consecințelor imediate.
- Implicarea copilului în *sarcini alternative*, care să fie schimbate cât mai des posibil și să presupună multă mișcare în cazurile în care este realizabil acest lucru. Valorificarea copilului pe parcursul activității (de ex: repartizarea fișelor de lucru colegilor), astfel focusându-și energia spre un comportament pozitiv/adekvat.
- Se recomandă *discuția cu membrii familiei* pentru a înțelege dacă copilul are același comportament și acasă. În caz afirmativ, se planifică împreună cu părinții o abordare comună vis-a-vis de reacția la manifestările copilului.
- Organizarea unui *mediu de învățare liniștit* prin reducerea amplificatorilor vizuali și auditivi. Menținerea unui echilibru între activitățile de muncă și cele de odihnă cu aplicarea tehnicilor de relaxare.
- Elaborarea unui *program de management al comportamentului*, care să întărească comportamentele pozitive și să influențeze copilul pentru a-și schimba comportamentele dezadaptative.
- Stabilirea unui *set de reguli ale grupei* (de ex: așteptăm rândul, vorbim frumos cu colegii etc.), care trebuie reamintite frecvent, eventual *repetate cu voce tare*. Se recomandă aplicarea aceluiași set de cerințe unice de către ambii educatori care lucrează la grupă. Regurile impuse copilului se vor reduce la minimum, nu mai mult de 5, care, însă, vor fi respectate cu strictețe. Copilul poate fi implicat în stabilirea regulilor de urmat.
- Copilul trebuie recompensat atunci când se comportă adecvat sau a realizat cu succes sarcina, prin încurajare, laudă, recunoașterea meritelor, inclusiv și de către colegi. Copilul este încurajat și recompensat atunci când emite comportamentul potrivit/adekvat. Orice program de control al comportamentelor inadecvate trebuie să includă *încurajarea comportamentelor pozitive*. Altfel, copiii învață ce nu trebuie să facă, și nu ajung să învețe ceea ce trebuie să facă.
- Folosirea și aplicarea unui *sistem de recompense* cu steluțe, jetoane, abțibilduri, atunci când copilul a manifestat un comportament dorit, pozitiv, iar recompensele se utilizează în mod echilibrat, nu exagerat, astfel încât să nu-și piardă sensul și valoarea. Aprecierea și stimularea punctelor forte în loc de centrarea pe punctele vulnerabile, slabe ale copilului.
- Manifestarea unei *atitudini tolerante/înțelegătoare* față de comportamentele necontrolate, ajutând copilul să se autodirijeze.
- Deseori recompensele au cel mai bun efect când *toată grupa este recompensată* pentru manifestarea comportamentului dorit. Aceasta creează o „presiune colegială” asupra copiilor nedisciplinați, făcându-i să se comporte adecvat.
- *Pedepele sunt eficiente* doar dacă *copiii pot înțelege legătura dintre acestea și comportamentul lor* și dacă constituie ceva ce nu le place. De asemenea, important este să nu se utilizeze sarcini suplimentare în rol de pedeapsă.

- Sunt stabilite clar consecințele comportamentelor inadecvate și în ce va consta pedeapsa/privarea de anumite activități.
- Activitățile în grup *să fie folosite în situații diverse*, cu sarcini/ activități care să solicite interacțiunea și colaborarea dintre membrii grupului.
- La selectarea și alegerea sarcinilor sau activităților, se recomandă ca copiii să fie consultați și să se țină seama și de opțiunile și propunerile acestora.
- Identificarea și valorificarea permanentă a punctelor tari și a elementelor pozitive pe care le au copiii.
- *Poziționarea* strategică a *locului copilului* în grupă aproape de cadrul didactic (departe de geam, ușă pentru a nu-i sustrage atenția).

VII.6. Strategii didactice pentru copiii cu tulburări de limbaj și comunicare

Dezvoltarea și reabilitarea vorbirii și limbajului copiilor începe de la potențialul copilului, nivelul actual al dezvoltării lui (zona actuală și zona proximală de dezvoltare a copilului) și particularitățile de vârstă specifice dezvoltării, în special, valorificarea perioadelor senzitive. **Diagnosticarea precoce a tulburărilor de vorbire și limbaj și asistența logopedică timpurie** a copilului este importantă, deoarece: primii ani de viață sunt decisivi pentru dezvoltarea tuturor abilităților, ce asigură independența și autonomia personală a copilului; dezvoltarea abilităților motorii, de comunicare, de cunoaștere etc., constituie baza procesului de reabilitare a copilului; inițierea tardivă a procesului de reabilitare a dezvoltării vorbirii generează formarea dizabilităților secundare, terțiare.

Se pot utiliza următoarele **strategii didactice**:

- *Menținerea unui mediu sigur/tolerant* pentru ca toți copiii să-și poată dezvolta abilitățile de vorbire. Pronunțarea clară și corectă a cuvintelor/propozițiilor.
- *Prezentarea clară, simplă și concisă* a sarcinilor de învățare, una câte una, crescând treptat complexitatea acestora. Oferirea timpului necesar pentru concentrare/formulare/finisare a cuvintelor/gândului fără a întrerupe copilul.
- *Încurajarea* copilului *să povestească* despre activitățile și experiențele lui zilnice. Valorificați experiența personală a copilului și integrați-o cu noile cunoștințe și deprinderi prin situațiile de învățare pe care le creați. *Creați copilului oportunități de a împărtăși* colegilor evenimente din viața personală sau de a povesti în fața unui grup, singur sau împreună cu un partener scene, povești, legende citite de adulții din familie sau de cadrul didactic.
- *Dezvoltarea auzului fonematic* al copilului, deprinzându-l să perceapă cuvintele ce se deosebesc doar printr-un sunet (pară-bară; cal-car; măr-păr). Organizați jocuri pentru dezvoltarea auzului fonematic: *recunoașterea și imitarea diferitelor zgomote din natură: vântul: vâjjjjjjj, șșșșș; clopoțelul: cling-cling; pușca: pac-pac; motorul: drrrrrrr; telefonul: țârrr; la doctor: aaaa; ceasul: tic-tac etc.* Jocul „*Ghici ce se aude?*”. *Copilul cu ochii închiși încearcă să ghicească ce facem în bucătărie.* Jocul „*Alege cuvântul*”. *Rugăm copilul să numească doar cuvintele (legume, fructe, veselă, produse lactate), în denumirea cărora se conține un sunet numit. Educatoarea numește cuvântul, iar copilul numește sunetul inițial, final.*
- Utilizarea unui *vocabular cât mai divers* în comunicarea cu copilul. Rostiți corect cuvintele în dialogul cu acesta. Repetați de mai multe ori același cuvânt sau chiar aceeași

frază, dar de fiecare dată schimbând ordinea cuvintelor (de ex: „*Mingea a căzut. A căzut mingea*”). Acest lucru îi va permite copilului să perceapă și să înțeleagă mai ușor, că frazele sunt compuse din cuvinte separate. Dacă doriți să învățați copilul un cuvânt nou, străduiți-vă să-l utilizați în contexte diferite și în repetate rânduri.

- *Evitarea* în comunicarea cu copilul a *frazelor prea lungi*. Nu supraîncărcați copilul cu un număr prea mare de cuvinte noi necunoscute. Încercați să roștiți cuvintele noi în situații emoționale favorabile; în asemenea condiții copilul învață și absoarbe informații noi mult mai facil, comparativ cu situațiile neutre sau nefavorabile.
- *Introducerea treptată a cuvintele noi* prin povestirea/descrierea a ceea ce experimentează copilul prin toate simțurile (ceea ce vede, gustă, pipăie, aude sau miroase). Încurajați-i să adreseze întrebări sau să vă descrie „*Cu ce era îmbrăcată fetița*”, „*Ce anume face ursul*” etc.
- Dezvoltarea unui sistem de comunicare *utilizând imaginile, semnele, cuvintele și simbolurile* pentru stimularea dezvoltării vorbirii în scopul realizării funcțiilor limbajului, rolul de suport pentru dezvoltarea intelectuală. Folosiți imagini (poze, jetoane), obiecte/jucării în stimularea limbajului. Prezentați-i copilului imagini ale obiectelor cu care ați lucrat săptămânile trecute, lăsați-i obiectele undeva la îndemână; arătați-i imaginea încurajându-l să verbalizeze după Dvs. denumirea și să găsească obiectul din imagine, îndrumați-l dacă nu reușește din prima încercare, felicitați-l la fiecare reușită.
- *Întărirea reușitelor de comunicare verbală* ale copilului în viața lui cotidiană face învățarea temeinică și utilă, ridică motivația pentru a învăța. Dacă copilul cunoaște un cuvânt, este cazul să fie stimulat să-l repete în diferite moduri, prin exersarea acestui cuvânt în mai multe situații (apă – te poți spăla, apă – o poți turna, apă – o poți vărsa). Arătați copilului că înțelegeți ceea ce spune prin gesturi sau expresii faciale; transformați răspunsul său într-unul de tip verbal. Vorbiți expresiv, expresiile feței, intonația sunt importante pentru a stimula interesul și reacțiile copilului.
- *Încurajarea și susținerea inițiativei* copilului *de a comunica* chiar dacă încă nu vorbește bine, ori nu e înțeles. Implicați-l cât mai des în dialoguri non-verbale, „Salutând și aprobând” orice răspuns (gest, privire expresivă, vocalizare). Vorbiți cu copilul, folosind o voce blândă și caldă. Verbalizați orice acțiune realizată. Limbajul trupului și tonul vocii sunt mult mai importante decât cuvintele pe care le folosim: evitați să folosiți tonul agresiv și critic, ci doar expresii afectuoase pentru a dezvolta o relație bazată pe încrederea reciprocă. Folosiți o varietate de tonuri pentru a solicita atenția copilului, pentru a dezvolta diverse raporturi cu ei, precum și expresivitatea limbajului. Sonorizați orice situație, dar mai întâi asigurați-vă că copilul vă vede și vă aude. Nu vorbiți în gol, priviți-l în ochi când vorbiți cu el. Acest lucru este deosebit de important, în special în cazul unor copii extrem de activi, mereu în mișcare. Dacă copilul se exprimă cu puține cuvinte, străduiți-vă ca el să vă vadă gura articulând.
- *Lăudarea* copilului pentru *încercările lui de a face ceva*, indiferent de rezultatul obținut: „Foarte frumos, Ionel!” Nu râdeți de copil când nu rostește corect cuvintele și nu imitați articularea lui greșită. Repetați imediat pronunția corectă, încercând să-i prindeți privirea copilului. Posibil că el va reuși să repete corect după dvs. Dacă nu va reuși sau nu va dori, nu vă emoționați. Fiți răbdători! Copilul va repeta neapărat articulația corectă, când va veni timpul. Copilul învață din propriile greșeli, comparând mereu pronunția proprie cu cea a dvs. Nu insistați asupra corectării pronunției, exagerarea poate provoca efectul invers.

- Învățați copilul în timpul jocurilor să *imite onomatopee* (de ex: *câinele latră, pisica miaună, cucul cântă*). Creați situații și condiții de joc în care copilului i se va cere să rostească, să imită sunete.
- *Arătați și numiți* diferite obiecte familiare în fața copilului; invitați copilul să repete sau să inițieze acest joc; dați copilului posibilitatea de a contribui cu câte un cuvânt atunci când îi citiți sau îi spuneți o poveste urmărind diferite imagini.
- *Ascultați copilul atunci când dorește să vă transmită ceva*, să vă facă părtaş la experiențele sale de învățare. Acceptați ritmul copilului, nu îl grăbiți și apreciați procesul de realizare ca și procesul prin care a trecut copilul.
- *Oferiți copilului explicații adecvate* nivelului de înțelegere: de ex., arătați modul de funcționare, utilitatea obiectului respectiv.
- Folosiți toate ocaziile pentru a *dirija atenția* copilului spre obiectele și evenimentele naturale/ reale, care pot stimula și satisface curiozitatea sa.
- *Urmăriți* transformările din natură, venirea și plecarea păsărelor, zborul fluturașului, viața găzelor, răspundeți la întrebările copiilor, creșterea plantelor.
- *Evitați forțarea* copilului de a imita adultul și a insistenței exagerate pentru repetare. Copilul ar putea refuza categoric să mai comunice. *Evitați stimulările* de genul: „Spune!” „Vorbește!” „Numește!” - aceste mesaje blochează comunicarea cu copilul.
- *Acordați o atenție deosebită dezvoltării motrice*, în special motricității fine (musculatura fină a degetelor). Motricitatea este strâns legată de dezvoltarea vorbirii. Desenul, modelarea, teatrul de degete, jocurile cu obiecte mici stimulează, dezvoltă limbajul și comunicarea verbală, ulterior – și învățarea scrisului.
- *Scrieți numele copilului cu litere suficient de mari și ușor de citit*; numărați împreună literele care compun numele; ajutați copilul să rostească fiecare sunet; scrieți numele dvs. sub al copilului; prin ce se aseamănă/ se deosebesc...?
- *Realizați exerciții de respirație* sub formă de joc cu copiii, de genul: *Suflarea asupra unei lumânări aprinse pentru a o stinge (variații ale distanței, de la mic la mare). Prin suflare se menține flacăra lumânării într-o poziție înclinată, fără ca să se stingă, pe o durată cât mai mare. Prin suflare se umflă baloane sau camere pentru mingi. Prin suflare se menține balonul plutind în aer. Prin suflare se împrăștie bucățele de hârtie. Prin suflare se fac baloane de săpun. Se suflă într-un vas cu apă, ca să facă valuri. Se imită respirația câinelui: respirația scurtă, grăbită, efectuată cu gura larg deschisă și cu limba care atârnă. Suflatul în diferite instrumente muzicale. Mirosirea florilor, suflatul supei ca să răcească etc.*
- *Desfășurați jocuri/exerciții de dezvoltare a limbajului și a vocabularului activ*, de genul:
  - Jocul „*Ascultă și repetă*”: se spune un cuvânt nou și se explică copilului printr-o modalitate clară și simplă.
  - Jocul „*Unde se află?*”: se discută despre locul în care se află lucrurile, folosind cuvinte, precum: „*prima*”, „*mijloc*” și „*ultima*” sau „*dreapta*” și „*stânga*”; se vorbește despre opoziții, precum „*sus*” și „*jos*” sau „*deschis*” și „*închis*”.
  - Jocul „*Ghicește la ce cuvânt m-am gândit?*” - copilul trebuie să ghicească denumirea obiectului descris.
  - Jocul „*Acționează și explică*” - comentarea acțiunilor efectuate de copil („*Eu mă urc pe un cub*”; „*Eu construiesc o casă*”).

- Jocuri cu cărți senzoriale: se discută cu copilul despre subiectul povestii, personajele principale; se pun întrebări despre ce s-a întâmplat în poveste, care sunt personajele preferate.
- Jocul „*Limbă veselă*”: se antrenează mușchii aparatului fonico-articulator prin intermediul exercițiilor amuzante pentru organele aparatului fonico-articulator.
- Jocul cu culorile/figurile: se grupează obiectele în funcție de culoare, mărime, formă sau se construiesc anumite lucruri.
- Jocul: „*Spune ce dorești/ce alegi?*” (copilul trebuie să facă o alegere: „*Vrei un măr sau o portocală?*”, „*O mașină roșie sau una albastră?*”).
- Jocul însoțit de muzică, cântecele amuzante și simple: copilul învață poezii scurte însoțite de muzică.
- Jocuri de dramatizare: *teatrul de păpuși (de masă, de degețele)*: exersarea cuvintelor însușite, construirea dialogului, alcătuirea unor propoziții dezvoltate (din 3-4 cuvinte) și a unor povești noi din 3-4 propoziții etc.

VIII. Conținuturi și practici educaționale

Suportul metodologic în demersul educațional, recomandat cadrelor didactice și cadrelor de conducere pentru studiul individual și orientare în activitatea didactică și managerială:

1. BUDAN M., VASIAN T., CUCER A., CARA A. Orientarea părinților în educația copiilor cu cerințe educaționale speciale. Ghid metodologic, ordinul MECC nr.470 din 25.05.2020.
2. BULAT G., GÎNU D., RUSU N. Evaluarea dezvoltării copilului. Ghid metodologic. Chișinău: BonsOffices, 2015. Ordinul ME nr.158 din 23.03.2015.
3. BULAT G., RUSU N. Suportul educațional. Asistența copiilor cu cerințe educaționale speciale. Ghid metodologic. Chișinău: BonsOffices, 2015. Ordinul ME nr.158 din 23.03.2015.
4. CURILOV S., GUZUN O., INGER Ch., LUNGU T., PARA A., VLĂDICESCU A. Incluziunea educațională a copiilor cu autism. Ghid metodologic. Chișinău, 2017. Ordinul ME, nr. 671 din 01.08.2017.
5. EFTODI, A., GALBEN S. BUDAN M., BÎLICI M. Planul educațional individualizat. Structura-model și ghidul de implementare. Ediție revizuită și adaptată, Chișinău, 2017, Ordinul ME nr. 671 din 01 august 2017.
6. NICOLUSSI-SpiB B., BRÎNZA A., BULICANU M., FRUNZE O. Incluziunea educațională a copiilor cu deficiențe de vedere. Ghid metodologic. Chișinău, 2018. Ordinul MECC nr. 792 din 25.05.2018.
7. SCHONAUER S., BULICANU M. Incluziunea educațională a copiilor cu deficiențe de auz. Ghid metodologic. Chișinău, 2018. Ordinul MECC nr. 792 din 25.05.2018.
8. VASIAN, T., BULAT, G., EFTODI, A., MARTIN, L., MORARI, G. Educația incluzivă timpurie. Ghid metodologic. Chișinău: Print-Caro, 2020. ISBN 978-9975-56-814-2.
9. VRÂNCEANU M., PELIVAN V. Incluziunea socio-educațională a copiilor cu dizabilități în grădinița de copii. Ghid pentru cadrele didactice și manageriale din sistemul educațional preșcolar și pentru specialiștii din serviciile specializate de recuperare/reabilitare a copiilor cu dizabilități. Chișinău, Tipografia centrală, 2011.

10. Resurse pentru cadre didactice. Pagina MEC. Disponibil: <https://mecc.gov.md/ro/content/resurse-pentru-cadre-didactice-educatia-timpurie>.

Cadrele didactice se vor conduce de recomandările metodice, stipulate în reperelile metodologice din anii precedenți, în care sunt prezentate conținuturi și practici educaționale privind implementarea diferitelor domenii de activitate ale copiilor, și anume:

1. Reperelile metodologice privind organizarea procesului educațional în anul de studii 2015-2016 - dedicate realizării *Standardelor profesionale naționale pentru cadrele didactice din instituțiile de educație timpurie*, care, fiind aplicate corect, vor conduce și la realizarea *Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la vârsta de 7 ani*;
2. Reperelile metodologice privind organizarea procesului educațional în anul de studii 2016-2017 - dedicate pregătirii copiilor din grupele pregătitoare pentru școală, dezvoltării la copii a creativității și gândirii critice;
3. Reperelile metodologice privind organizarea procesului educațional în anul de studii 2017-2018 - dedicate problemei monitorizării și evaluării dezvoltării copiilor;
4. Reperelile metodologice privind organizarea procesului educațional în anul de studii 2019-2020 - dedicate implementării *Curriculum-ului pentru educația timpurie* (2018), toate cele 5 domenii de activitate;
5. Reperelile metodologice privind organizarea procesului educațional în anul de studii 2020-2021, dedicate implementării domeniilor curriculare de activitate, cu un puternic accent pe condițiile provocate de pandemia Covid-19;
6. Reperelile metodologice privind organizarea procesului educațional în anul de studii 2021-2022 - dedicate Asigurării stării de bine a copilului în IET și acasă, Educației digitale, domeniului Științe și Tehnologii, Activităților extracurriculare, care completează domeniile Sănătate și motricitate, Limbaj și comunicare, Arte.
7. Reperelile metodologice privind organizarea procesului educațional în instituțiile de educație timpurie în anul de studii 2022-2023, cu accent pe planificarea/administrarea tuturor tipurilor de activități, desfășurate în IET, la diverse grupe de vârstă, precum și organizarea procesului educațional în perioada vacanțelor școlare.

Specialiștii din cadrul OLSDÎ responsabili pentru educația timpurie, în colaborare cu Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică:

- vor organiza activități de formare a cadrelor de conducere și a metodiștilor din IET privind managementului educațional pentru copiii cu cerințe educaționale speciale;
- vor oferi asistență metodică în planificarea, organizarea și desfășurarea procesului educațional individualizat în IET, pentru copiii cu cerințe educaționale speciale;
- vor acorda sprijin cadrelor didactice în planificarea și realizarea activităților extracurriculare în conformitate cu principiile de dezvoltare a copilului mic;
- vor asigura sprijin metodologic cadrelor didactice și de conducere în organizarea eficientă a procesului educațional individualizat;
- vor motiva și vor implica cadre didactice cu experiență și deținătoare de gradul didactic unu și superior, cu abilități de mentor, în elaborarea recomandărilor metodice, în funcție de necesitățile, autoevaluările și constatările raportate de către instituție;

- vor monitoriza organizarea procesului educațional pentru copiii cu cerințe educaționale speciale și procesul de pregătire pentru școală a copiilor conform SÎDC.

Echipa de elaborare a Reperelor metodologice

Maria VRÂNCEANU
Coordonator

psiholog, consultant principal, Direcția învățământ general, Ministerul Educației și Cercetării

Virginia RUSNAC

dr. în psihologie, grad didactic superior, director, Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică

Tatiana LUNGU

grad didactic superior, psiholog, director adjunct, Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică

Elena NASTAS

grad didactic unu, psiholog, Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică